

ВІД ТРАВМИ ДО HEALING MEMORY: НОВА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Філіпович М. Б.

кандидат історичних наук, доцент,

Почесний професор

Балтійський науково-дослідний інститут

проблем трансформації економічної сфери

м. Рига, Латвійська Республіка,

доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності

Академія рекреаційних технологій і права

м. Луцьк, Україна

З початком повномасштабного вторгнення пам'ять про війну та колективні травми стала одним із найпотужніших механізмів формування національної ідентичності. Як зазначає Я. Ассманн, пам'ять є «медіумом ідентичності», що дозволяє спільнотам відтворювати власну історію та цінності [2]. В екстремальних умовах, культурна пам'ять для українців не лише зберігає досвід минулого, але й конструє сучасні наративи, які визначають ким є нація. Як зазначала А. Ассманн, «пам'ять травми є колективною практикою, що формує політичні та культурні спільноти» [1]. Пам'ять війни та колективної травми при формуванні національної ідентичності виконують взаємопов'язані функції:

консолідаційну: спільний досвід війни створює основу для солідарності та єдності суспільства, формує нові символи та ритуали;

морально-ціннісну: травматичний досвід трансформується у культурні коди, які визначають базові цінності нації – свободу, гідність, справедливість;

комунікативну: пам'ять війни поширюється через мистецтво, літературу, кіно, цифрові архіви та соціальні мережі;

глобалізаційну: новітні технології роблять пам'ять доступною у світовому масштабі, але ставлять виклики автентичності та ризик політичних маніпуляцій.

Синтез можливостей цифрових технологій, кількість інформації призвело до появи нової парадигми культурної пам'яті у ХХІ ст. – конектованої пам'яті. Поняття конектована пам'ять (connected memory), запропоноване Ендрю Госкінсом, описує нову парадигму

пам'яті у цифрову добу, коли індивідуальні та колективні спогади циркулюють у соціальних мережах і медіа [4].

Українці діляться фото, відео та текстами у соцмережах, створюючи мережеву пам'ять, яка одночасно є особистою і колективною. Дослідження показують, що «цифрові воєнні щоденники» стали новою формою свідчення війни [6]. Російсько-українська війна є «глобальною подією пам'яті», яка змінила міжнародні дискурси [3]. Війна трансформувала також нарративні практики пам'яті і в українській літературі та мистецтві. О. Романенко відмічає, що традиційні форми (мемуари, архіви) поєднуються з інсталяціями, new media art та онлайн-проектами, що сприяє створенню багатоголового простору пам'яті, де індивідуальні історії стають частиною національного нарративу [12].

Ще однією наріжною стороною у формуванні колективної пам'яті сучасних українців стали місця пам'яті. «Місця пам'яті» (*lieux de mémoire*) – це концепт, який увів французький історик П. Нора. Він означає не лише фізичні простори (меморіали, музеї, архіви), але й символічні, культурні та ритуальні форми, де суспільство зберігає й відтворює свою історичну пам'ять [7].

В останнє десятиріччя в Україні сформувався новий пласт «місць пам'яті», пов'язаний із Революцією Гідності, війною на Донбасі та повномасштабним вторгненням 2022 р. «Вузлами» пам'яті довкола Революції Гідності (2013-2014) стали Майдан Незалежності у Києві, центральне місце, де відбулися ключові події протесту; Меморіал Небесної Сотні, простір вшанування загиблих учасників революції; Музей Майдану (Музей Революції Гідності) – інституційне місце пам'яті, що документує події та артефакти протесту.

Як пошанування захисників України та втрат пов'язаних з війною на Донбасі 2014-2021 Указом Президента України від 23 серпня 2019 р. № 621 в Україні 29 серпня відзначається День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України [9]. Місцями пам'яті стали пам'ятні дошки, стели та сквери, присвячені воїнам АТО/ООС та героям Небесної Сотні.

В українському мистецтві після 2014 р. активно з'являються інсталяції, перформанси та цифрові виставки, які працюють із темами війни, травмами та пам'ятю. Тимчасові арт-об'єкти у **Києві та Львові**, створені на місцях загибелі цивільних перетворюють простір на «місця пам'яті». Мистецька інтервенція у зруйнованих районах міста «In memory of us all» Віталія Кохана (Харків, 2024) поєднує матеріальні залишки війни з художніми образами пам'яті [5]. Перформанси (хореографічні акції у Північній Салтівці (Харків)) [11] та цифрові виставки (Український павільйон на Мальтійській бієнале (2024));

цифрове мистецтво О. Голуб) стали альтернативними формами меморіалізації, які поєднують традиційні символи з новітніми технологіями [10].

Український досвід пам'яті війни дедалі інтегруючи у світовий дискурс підкреслює його універсальність. ЄС підтримує численні культурні та меморіальні проєкти, спрямовані на документування воєнних злочинів та збереження спадщини, зокрема через програми Creative Europe та гранти Європейської комісії. ООН включає український кейс у свої звіти з прав людини та культурної спадщини, наголошуючи на важливості пам'яті як інструменту примирення. Міжнародні музеї – наприклад, Музей Голокосту у Вашингтоні чи Європейський центр пам'яті у Берліні – організують виставки та дискусії, де українська війна постає як частина глобальної історії травми та спротиву. Цифрові архіви, такі як проєкт «Місяця пам'яті: дивись, пам'ятай, розповідай», стають доступними для міжнародної аудиторії, дозволяючи інтегрувати локальні свідчення у світову пам'ять. Його місія у збереженні правди про війну за незалежність України, вшанування людського життя та героїзму і створенні єдиного національного простору пам'ятання [8].

Після 2014 р. українська національна ідентичність зазнала глибокої трансформації. Травма перестала бути лише індивідуальною, вона набула статусу культурного коду, що визначає цінності нації. У той же час подвиги військових, волонтерів і громадянського суспільства формують нові символи ідентичності. Героїзм компенсує травму, перетворюючи досвід втраг на ресурс для єдності та мобілізації. Трансформація української національної ідентичності через травму та героїзм сприяли появі та розвитку нового концепту – зцілююча пам'ять (Healing Memory). *Healing Memory* – підхід, що поєднує дослідження колективної пам'яті, *trauma studies* з метою не лише описати, а й сприяти процесам «оздоровлення» суспільної пам'яті після конфліктів або травм. Він фокусується на тому, як наративи про минуле формують і трансформують соціальні відносини, і як інтервенції (музеї, освітні програми, цифрові архіви) можуть зменшувати шкоду або сприяти відновленню.

Концепт *Healing Memory* вже застосовувався у різних постконфліктних суспільствах. У Південній Африці Truth and Reconciliation Commission стала прикладом того, як інституційні практики пам'яті сприяли відновленню соціальних відносин після апартеїду. На Балканах після воєн 1990-х рр. пам'ять про травму та злочини була інтегрована у культурні та освітні практики.

Отже, *Healing Memory* в українському вимірі постає як нова парадигма культурної пам'яті, що поєднує локальний досвід із

універсальними практиками зцілення та відновлення, відкриваючи перспективи для формування глобальної етики пам'яті у XXI столітті.

Література

1. Assmann A. Canon and Archive. *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* / eds. A. Erll, A. Nünning. Berlin; New York: De Gruyter, 2010. P. 97–108. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110207262.2.97>

2. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2011. 319 p.

3. Fetzer T., Nikolovski I., The Russo-Ukrainian War and Memory Politics in International Relations. *Global Studies Quarterly*, Volume 5, Issue 4, October 2025, ksaf109, URL: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf109> (дата звернення: 10.04. 2026).

4. Hoskins A. (ed.). *Digital Memory Studies: Media Pasts in Transition*. New York; London: Routledge, 2017. 326 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315637235>

5. «In memoriam усіх нас»: мистецька інтервенція Віталія Кохана про пам'ять війни в Харкові. URL: <https://pastfutureart.org/in-memoriam-of-us-all/> (дата звернення: 10.04. 2026).

6. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O. Digital war diaries: Witnessing the 2022 Russian War against Ukraine. *Memory, Mind & Media*. 2024; 3:e15. <https://doi.org/10.1017/mem.2024.11>

7. Nora P. *Les Lieux de Mémoire*. Paris: Gallimard, 2006. 3 vols. (Édition abrégée).

8. Дивись, пам'ятай, розповідай. URL: <https://memory.tourism.gov.ua> (дата звернення: 10.04. 2026).

9. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. URL: https://uinp.gov.ua_ (дата звернення: 10.04. 2026).

10. Передчуття та реальність війни у цифровому мистецтві України. Колонка мисткині Олени Голуб. URL: <https://suspilne.media/culture/> (дата звернення: 10.04. 2026).

11. Рефлексії досвіду війни в художніх практиках українських митців: перформанси, арт-об'єкти, інсталяції. *Дизайн, Візуальне Мистецтво та Творчість: Сучасні Тенденції та Технології* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, (12 Грудня 2025 р.). ЗНУ, 2025. Том 1. С. 25-28. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.17932243>

12. Романенко О. Війна і пам'ять: трансформація наративних меморіальних практик. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2024. (24), 114–122. <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2024.24.12>